

Bakos András: Eleven hullószem

Greg Gibbs hétéves volt 1986-ban, amikor a szülei egy éjjel kivitték a város szélére, hogy a mesterséges fénytől távol nézhesse meg a Haley-üstököst. Életre szóló élmény volt ez az ausztrál kisfiú számára. Az iskolában megtanult fotózni, képet komponálni, szabadidejében azóta is az éjszakai égboltot fényképezi. Megörökít meteorzáport, holdfogyatkozást, csillagfűrtöket – olvasom honlapján. Azért néztem meg Greg galériáját, mert a Facebookon elém került egyik munkája, amely – mint egy fotóriporter kollégám elmagyarázta – egy 180 fokos szögben fényképező gép felvételeiből, szoftver által összeállított panoráma. Ezen az internetcímen érhető el: <https://capturingthenight.smugmug.com/Photography/Night-Scapes/i-Tr36xK2/A>. Mintha egy hatalmas, sötét szem bámulna ránk. A szivárványhártyán függőleges világos sáv, csillagok. Fölül, mint kuszált szempillaszálak, néhány göcsörtös fa hajol be, körben pedig az érdes bőr: sziklás hegy, jégmorzsalékkal. Ahogy tovább nézzük, olyan érzésünk támad, hogy inkább mégis egy gödör mélyén vagyunk, onnan nézzük az eget. Ez a kompozíció megidézi egy huszadik századi magyar vers két fontos metaforáját, a gödröt, amelybe süllyedünk, időtlenül, és a sárkány szemét. Ez Baka István verse 1986-ból, történetesen abból az évből, amikor a Haley-üstökös a naprendszer belső gyűrűjében járt:

Vörösmarty-töredékek

1

A koporsóra föld zuhog
A földre októberi zápor
Kocsmájából kitántorog
Az Úr a részeges sírásó

Vak gödrünk mint pezsgőskehely
Már megtelt habzó szennyes árral
S a sírt hol nemzet süllyed el
Köszönti Isten a világra

2

Beh mélyre süllyedtem beh mélyre
Sár mindenem minden tagom
Oh Isten megtalálsz-e végre
E szortyogó vak csillagon
A hullóbőrű réteken

A düllelt hullószem tavak
Merednek rám oh Istenem
Vakíts meg engem Égi Vak
Nincsen remény nincsen remény

Az emberfaj tudom tudom
Tudom sárkányfogvetemény
E hullóbőrű csillagon
Minden napom sár mindenem
Oh sárga hullószem tavak
Meglélsz-e engem Istenem
Fehér bot fénnel Égi Vak

.....
 És bár szemében gyászköny ül
 A nagyvilág megkönnyebbül
 S a sírt hol nemzet süllyed el
 Körültáncolja ünnepel

Koporsó, föld, októberi zápor, sírba süllyedő nemzet. Nem biztos, hogy elég közel visz egy vershez, ha elemeire szedjük. Különbösen is, minden verselemzés a művelet időpontjáig megismert műveltséghez és asszociációs lehetőségekhez kötődik. Elavul. Azt itt mégis fontos megemlíteni, hogy ez a vers harminc évvel az '56-os októberi forradalom után született, és a költőnek van oka arra, hogy a '48-49-es forradalmat megélt Vörösmarty szavaival beszéljen a huszadik század végi valóságról.

Nyilvánvaló, mit gondol az aktuális hatalomról, úgy szól róla, hogy a szemébe néz. A sorok között olvasást nem lehet elfelejteni, de annak a kedvéért, aki nem tapasztalta meg, milyen, érdemes leírni: az a fajta szelíd bátorság, amely ebben a versben megnyilvánul, ugyanúgy hozzájárult a magyar rendszerváltáshoz, mint a március tizenötödikei tüntetések. Árpás Károly 1990-ben a Tiszatájban megjelent tanulmányában fölrajzolta a vers utalásrendszerét, Vörösmarty Mihály mellett Dante, Shakespeare, József Attila költészetét is említi. A legtöbb olvasónak valószínűleg a kétszer előkerülő Szózat-idézet ismerős igazán: „S a sírt hol nemzet süllyed el”. Sokaknak talán még arról, hogy „sár mindenem”, rémlik az 1846-ban írott Vörösmarty-vers is, Az emberek, amelyben a magyar romantika képviselője „örült sárnak” nevezi az embert, az „istenarcu lényt”. A remény szóra rímelő sárkányfog-vetemény viszont már egészen modern szónak hangzik. Pedig ez is olvasható, szintén Az emberekben, eredete pedig ógörög, mitológiai: a Kadmosz thébai király által megölt sárkánykígyó elvetett fogaiból emberek nőttek ki, és születésük után azonnal egymásnak estek.

A hullóbőrű réttel és a düllelt hullószem tavakkal Baka kiegészíti a látomást, amely a fantasy-filmek és -játékok képi világát ismerő XXI. századi ember számára igazán eleven és forró, a nyolcvanas évekbeli olvasónál biztosan könnyebben belefeledkezik.

Ilyen Smaug szeme a tárnák mélyén, vagy a bentlakásos iskola csatornacsöveiben közlekedő ősoleg baziliskusz tekintete, amely megöli vagy kővé dermedti a diákokat.

Olvas egy szöveget, amely véletlenül került elé a monitoron, arról eszébe jut egy kép, egy filmkocka, vagy fordítva: az ilyen spontán elmélyülés és keresgélés nincs tekintettel minden részletre, és nem is vizsgálódik mélyen. Csak arra figyel, ami megérinti. Azért valamennyire így is megismerhető az egész, és a töredékekhez képest más halmazállapotú elemek természete. Például arra gondolok, hogy Baka István megfigyelése, és költői hitvallásának egyik fontos tétele, hogy a versben a szavak jellemzően első jelentésükkel hatnak. Lehet, az a jelentés az élőbeszédben már elhalványult, mégis földereghet a versben. A világ szó első jelentése a világosság. Világot gyűjt – ez a XIX. században biztosan máshogy hangzott magyarul, mint most. Vadonatúj duplafenekű bőrönd lehetett, fényes csatokkal. A Gondolatok a könyvtárban című versben Vörösmarty játszik ezzel a kétféle jelentéssel. Arról van szó, hogy a papírt, amiből összeáll a könyv, rongyokból készítik, így aztán megeshet az az abszurditás, hogy

„ A csillagászat egy vak koldus asszony Condráin méri a világokat: Világ és vakság egy hitvány lapon!”

Ezt lehet tudni – és lehet érezni, ahogy a feszültség most is áthúz a Vörösmarty-töredékek második versszakának első (Vak) és utolsó (világra) szava között – egy olyan istenes versben, amelyet aligha fognak templomban fölolvasni. A Szózat-idézet köré festett modern nemzethalál-vízió nem a sárkány tekintetétől rémisztő igazán, hanem attól, ahogyan az Istent megmutatja. Ha létezik, a nyilvánvaló jelek szerint ilyennek kell lennie. Egy ilyen szerzettől lehet várni a segítséget. Nincs „magyarok Istene”, akinek fogadkozni lehet, hogy megfizetünk minden minket ért igazságtalanságért. El lehet képzelni szigorú öregembernek, globális szellemnek, mégis csak egy emberi roncs. Imádkozni nincs értelme, de azért beszélni lehet – hozzá is –, pontos szavakat keresve

leírni azt, ami körülvesz. A költészet fölméri a sötétséget, fényt vet rá, és az mintha tényleg visszahúzódna. Tizenhét évesen találkoztam először ezzel a verssel. Akkor és aztán később sem mozaikképet láttam benne. És csak egy hangot hallottam benne, az övét. A költő nem mindennapi, azonnal érthető, láttató szavaival ér el, azzal, hogy komolyan vesz, felnőttnek tekint. Amit kimond, amit megmutat a tájban, közös élményt a lélekben, azzal meg is erősít. Számomra Baka minden verse beavató, apai gesztus, amit kamaszkoromban jólesett elfogadni, most is, hogy már tovább éltem, mint ő. Rá lehet számítani. Ami a jövőt és a fölöttünk sötétlő eget illeti, az ausztrál fotós, Greg nagyon készül a Haley-üstökös 2061-es visszatérésére. Akkor 82 éves lesz. Írja, hogy reméli, ott fog állni ő is a sötétben a teleszkópos gépe mellett, elégedetten mosolyogva. Drukkolok neki, nekünk.

Night Scapes - Gregory Gibbs

capturingthenight.smugmug.com

<https://capturingthenight.smugmug.com/Photography/Night-Scapes/i-Tr36xK2/A>